

logikailag kapcsolja a múltat, mint a vizsgálat dokumentumanyagát; és mérték, amely minősíti az emlékeket, az általánosanig tágtíva méri az életben az emberit. Hogyan éljünk, hogy szép legyen a kikerülhetetlen, a halál? Vagyis az élet! Semmi esetre sem úgy, mint Pilátus — Dormándy felfogásában —, okosan, de hit nélkül, hidegen. Ezt hangsúlyozza szimbolikusan az elbeszélés párhuzamos szerelmi története is. Ha van valami, amiben Szelényi Otto sorsa, élete kevesebb Dormándyénál, akkor éppen az, hogy okosságával a kitalinthatatlanságig bátyázza körül hitét.

A kardnyelű és az emberek szemléletében, ironizáló hangvételével lazábban kapcsolódik az előbbiekhöz, de semmivel sem kevésbé telitalálat. A tételszerűség ennél a novellánál oldottabb, bár Feckés (Fógel) Antal tragikomikus esete ugyancsak erkölcsi példázat, s íróilag is ugyanolyan súlyos. Mesterházi könynyed szenvtelensége, amellyel elmeséli a cirkuszosból lett technikusszomorú sorsfordulóját, éppen aláhúzni hivatott az előítéletből, a hiúságból táplálkozó embertelenség kegyetlen mivoltát. Fordított képlet: nem az egyént, hanem

környezetét állítja próbatétel elé — s az gyalázatosan viselkedik.

A novellák közül eszmeileg legkiéleztettebb a *Rakéták, csillagok, receptek* című utópikus szatíra. Ebben arról van szó, hogy a Venus-lakók (akik tökéletes társadalomban élnek, fotonrakétákkal közlekednek, s frenoszópok segítségével hozzák egymás tudomására egész gondolatvilágukat) elhatározzák, hogy az emberiséget megmentik egy fenyegető kozmikus katasztrófa elől. Az emberek azonban, minthogy *csak elleniséget* képesek látni bennük is, a mentőexpedíciót — megeszik. Hát valóban itt tartanánk? De tegyük fel a kérdést: lehet-e szatíra *túlságosan* gyilkos? Nem. Azért szatíra. A három, látszólag külön tablóból mértéktartó szerkesztéssel egybeépített írás időtlen szellemes, pointírozása kitűnő.

Mesterházi művészi formavilágát egyszerű stílus, célratoró szerkesztés, hajlékonya kiművelt, kifejező erejű nyelv jellemzi. Előadásmódja egyszerre visszafogott és könnyed; a végig tartó feszültség jól időzített csattanóban oldódik fel, s nyer egyetemesebb értelmet egyszersmind. (*Szépirodalmi Könyvkiadó 1968.*)

LOVRITY ENDRE

VERS

HIDAS ANTAL: VÁGYÓDUNK UTÁNAD

A megszenvedett, késői hazatérés türelmetlen kitarulkozása (*Jázmin utca*, 1960) és a magáralálás higgadt önkontrollja után (*Megtalálnak*, 1964) fél évszázad gazdag, töretlen költészetének méltó folytatását várva veszi kezébe az olvasó Hidas Antal immár harmadik, válogatott verseit tartalmazó kötetét.

A megváltozott cikluscímek (*Dobosok, dobosok; Honvágy; Gyilkosok járnak; Tehetetlen fájdalomban; Veresbegy; Add ide a kezedet; Otthon*), s az időrendet megbontó logikai csoportosítás is jelzi: az eddigieknél megfontoltabban, tudatosabban összeállított válogatással van dolgunk. Egyetlen ciklus szinte változatlan átvételétől eltekintve, (*Nehéz idők verseiből*, 1938—52), szigorú rostán keresztül jutottak az előző kötetből idáig ezek a versek. Az *ellenforradalom földjén* (1921—25) és a *Vörös Csepel, zúgjon a hangod!* (1926—37) ciklusoknak több mint 70, a *Folyók a pör* (1925—30) ciklusnak csaknem 70%-a kimaradt az új kötetből. A *gyarmatok kiáltanak* (1928—30) ciklusból

egy vers sem mentődött át, viszont számos új verssel bővült a befejező *Otthon* ciklus.

Szegényebb vagy gazdagabb lett-e ezekkel a változtatásokkal a kötet — nehéz eldönteni. A csak-politikai-eszköz versekkel szembeni könyörtelenség, a nyersebb, kidolgozatlanabb rutinversek (bár nem maradéktalan) elhagyása kétségkívül harmonikusabbá, a „stílusdemokráciától” már elszakott fülek számára is esztétikailag elfogadhatóbbá tette a kötetet. Mégis, hiányérzet támad e versek olvasásakor mindazokban, akik egy következetesen végig harcolt, hányatott, de töretlen élet, és a tőle elválaszthatatlan eszme és mozgalom fél évszázadának teljességét várták. Helyet kaphatott volna tehát néhány a ma már csak dokumentumértékű, de akkor „a” szocialista költészetként értékelt versek közül is, nem is beszélve azokról, melyek „klasszikus” munkásmozgalmi dalainkká váltak (*Vörös Csepel, A gond, az éhség...*, stb.) vagy népdalként éltek, s talán még élnek is a szlovákiai, kárpát-uk-

rajnai és magyar munkásmozgalomban. (Pl. az *Este van már késő este* kezdetű.) Ahogy a példakép Majakovszkijtól örökre elválaszthatatlan az „agitátor, a rikkancsvezér”, ugyanígy hozzátartozik Hidashoz már sokszor vitatott és értékelt „prolet-kultus” korszaka, állásfoglalása a RAPP vitáiban, hozzátartoznak az azok szellemében fogant röplapszövegek, szavalókórusra írt versek is. Hisz „Sietni kell a versekkel / feltárni okot és módot / hogy sírunkon ne újrázzzák meg / hibáinkat az utódok” — vallja ő maga is, s még az *Ottthon*-ciklus versei közt is ott találjuk ezt a hangot: „Ne mondd / hogy verseimből hiányzik / a műgond / hogy soraim csiszolatlanok / Fölrobbant hegy vagyok.”

Hidas Antalt így ismertük meg, és így fogadtuk el. S ha későbbi érett és valóban szép versei közt is ráakadunk egy-egy sematikusabb fordulatra, túlzottan naturalista képre, a jelenségvilág felszínén megrekedő filozofálgatásra (*Fű is visszalök, A hegyekekből... Most már a vers... stb.*) nem felejtjük a korábbi, teljes kiteljesedést gátló többszörös akadályokat: a hazától, anyanyelvtől megfosztó emigrációt, s a személyi kultusz éveinek keserves meghurcoltatásait.

„Megölték az álmat a világon” — döbben rá a kegyetlen valóságra az álmaiért és álmairól élő költő. Távol-Keleten nincsenek távlatok; félelem, kiszolgáltatottság, a falatkenyér, a még-ma-is-élek közönyös tudomásulvétele tölti be a „nyár nélküli jött” téli napokat.

Csillag. Vér. Könny. E három kiemelhető szóba fogódnak e „nehéz idők” gyötrődő gondolatai. „Olvasó, ki boldogabb időkben / forgatod majd e sárgult lapokat / egy percig tűnődj el, / Csillagtalantul hullt le, ki úgy szerette a csillagokat.” Szabadságot hirdet a csillag a cella homályából („Csillagot óhajtó vágyért / nyakunkba kötelet vetnek”), békét üzen a fasizmus poklába („Az égen csak csillagok vannak, s nem bombázó repülőgépek”), s a hazát („Alföldön járok éjszakánként / álomban ringó kalászokat látok, / csurom-csillagos eget”), a szerelmet is csak a csillagok közvetítetik. („Tudom, hogy látsz, / s látod azt, hogy látlak... / A csillagos ég csillagokat szór ránk”). Így a vörös csillagon kívül („... a világtörténelem legnagyobb csillagát / most tűzi homlokára az ember.”) — csillag minden, ami egyszerű, ami távoli, elérhetetlen, s amiért annyi vér és könny kell hogy hulljon. A csillag Hidasnál az emberi boldogság, a totális emberi élet szimbólumává válik: „Csillagszemük feldereng: / emberek lesznek az emberek.”

S a valóság: „Mindenütt vér, csupa vér.” („Nyelvét ölti az akasztott remény, / s vérben úszik a virágos part”; „... vérzik a tavasz felhasított torka”; „Láthatatlan vaskeresztre / szegelyőkkal felszegezve / vérben vonaglik az élet.”) Egyetlen célja: „El nem merülni emberül / habár minden elmerül / a lombig szökő vérben.”

S bár vallja a költő: „Utálok a tehetetlen / ököltre csöpögő könnyet”, úgy érzi, egyetlen lehetőség: szabad utat engedni a felkorbácsolt érzelmeknek, s megsiratni barátot, szerelmet, hazát, forradalmat, eszmét — az embert: „Alattunk rohan egy sötét patak, / — tán könnyekből sodródott össze, / szétroncsolt hajbai sikonganak, / vad átkokat szórnak az őszre.”

„Vannak korok” — írja — „mikor az értelem / hátára fordított bogár / Forog / Továbbjutni képtelen.” Vergődik az értelem, s a költőnek nem adatik meg, hogy mint „... az adott világ varázsainak mérnöke... tudatos jövőbe” lásson. Kénytelen bevallani: „... nadrágzsebem kilyukadt, kihullott a jövő kulcsa”.

Az abszurdá vált világban számára titokzatos törvények uralkodnak: „... s a népeket továbbra is egy / baromi kéz / vágóhídra vonja.” A „féktelen vágy: a hit” — mely addig cipelte „egy tucat országon át”, már nem elég. A valóságot birtokba venni vágvó költő a csodák magyarázatát keresné, de hiába; az ésszerű, humánus forradalom költője magáramaradtan kering az ésszerűtlenség és embertelenség örvénvében: „Eltűnt a part. Sötét az ég. Vilámlik / Tombol a tó. Reccsen az evező. / Hol jár a csolnak? Szóljon aki tudja. / S mondja meg: Hova lett a mező?”

Hidas Antal megérte azt, amit a másik költő csak megírsolt, de nem érhetett meg: „Közeledik az én időm. Ha már / ennyi a kín, világot vált valóra — / én nem csalódom — minden szervem óra, / mely csillagokhoz igazítva jár. / Majd a kiontott vértócsa fakó lesz / s mosolyra fakaszt mind, ami ma bánt.” (József Attila: *Majd emlékezni jó lesz*) Harcos lírája azonban megtört valahol. A boldog hazatérést nem követi — s talán megértjük — a mindennapos lázas újrakezés. Lassul a pörgő ritmus, emlékképek tolnak elő, s a „csillagszemek” lassan „ablakszemekké” lesznek. S e nyár nélküli „Őszikék” nosztalgikus sorai közül ismét előbukkan a magányos csónak: „Mi lesz holnap? / Nézem az esti felhőket — / elúsznak; / kérdezem a ma-

darakat, — / alusznak; / az égre kívánkozó fákat — / nem szólnak / Olyan szélcsönd van, / hogy se künn, se bennem / még csak egy levél-erezet sem rebben / Töprengő tavon / moz-

dulatlan áll egy csolnak. / Este van / Istenem: / Mi lesz holnap?" (*Magvető Könyvtkiadó 1968.*)

BOTOND ÁGNES

RÓNAY GYÖRGY: A TENGER PÁNTLIKÁI

Lírai költőknek hamar kialakul az alkotó egyéniségük. Nem ritkaság a 16—17 esztendőskorában első versesseivel jelentkező, s húsz-egynéhány évesen már önálló kötetet publikáló poéta. De ezzel velejár, hogy a költőkről szinte ugyanilyen hamar megszületnek a különböző „skatulyázó” kritikai ítéletek. Melyek többé-kevésbé igazak, csak éppen sablonosak, merevek, nemcsak bemutatják a költő alkotását de egyszersmind el is fedik annak fejlődését. S ami a főbaj: címkeként költészetére ragadnak, évtizedeken át elkísérik, még akkor is, ha maga a poéta esetleg fejlődésének egészen más fázisában tart már. Ismerünk emellett olyan alkotókat is, akik — sajnos — igazolni akarják a róluk kialakult ítéletsemákat, azokat szerepként vállalják, s közben — ami a legrosszabb — apránként feladják önmagukat.

Mai irodalmunk oly sok műfajban tevékenykedő jeles tagját, *Rónay Györgyöt* is évtizedek óta kísérik a költészetéről szóló sztereotíp megállapítások. S ezek nagyjában-egészében az ő esetében sem tértek el az igazságtól. Maga a költő nem tett sokat azért, hogy művei újabb színeivel esetleg módosítsa a róla kialakult nézeteket. Régebbi verseskötetei alapján valóban el lehetett mondani róla, hogy intellektuális költő, hogy az erkölcsi kérdések vonzzák, s e témáknak különös színt ad az író háttározottan képviselt katolikus világnézete. Szólni lehetett arról, hogy nagy műveltséganyaggal dolgozó alkotó, aki rendszerint e humanista-mitológiai műveltségi formák, művesz eszközök árnyékába rejtezik, csak ritkán s úgy is csak áttételekkel vall önmagáról. S nem mondott valótlan az a kritikusa sem, aki szemére vetette, hogy a faszizmusellenességen, békevágyon s a katolikus világnézet epikai parancsain alig terjed túl költészete, s e tematikai szűkkörűséget csak részben pótolja a széles világirodalmon, de különösen a francia költészetben iskolázott formakultúra, az előadás világossága, tisztasága, harmonikus világa. Utóbbi kötetekben azonban *Rónay Györgynél* feltűnt egy új téma, amely akár csak nemzedéke többi kiváló tagjánál, *Hajnal Annánál*, *Jékely Zoltánál*, *Képes Gézánál* az *átélés*, a

továblépés új színeit villantotta fel. Az öregedés, a *halál tudata*, az elmúlással való szembenézés volt az az érzésvilág, amely *Rónaynál* néhány éve új költői eredményeket ígérően megjelent. Most kiadott kötetében pedig immár ez a tematika a középpontba került, s részben ki is teljesült.

Részben kiteljesült — mondtuk. Mert *Rónay* új verseskötetvének szinte minden darabja e témát örli, új meg új változatokban örökitve meg az elkerülhetetlent. S e halálversek egy részében a tartózkodó költő hangja mind személyesebb, s az eddigi klasszikus kerekdedséget kedvelő művész meglep győtrő elfulladásával, feltárló panaszszavának líraiságával. Ha e tematika véget alig érő változataiba időnként elfáradunk is, *Rónay* ezúttal megragad az élet jó ízeit önmaga számára felidéző apró zsánerképeinek egy-egy szíven ütő sorával. Az *Őszi album*, *Téli album* és a szárszói ciklus kesernyésen füstölő, rezignált-ironikus életképei, a természet elmúlásáról, a közelgő végső „naplementé”-ről szólnak, a leírások klasszikuságában, az ezerarcú világ szín- és hangulatgazdagságában ott érezzük a nem csupán megfigyelő költőt is. Az alkotó embert, akit e szépségben és gazdagságban minden az élet közelegh elvészésére emlékeztet. Ott érezzük a rezignáción áttörő, bele nem nyugvó fájdalmat, a keserűségeiben „fel-le bukdosó szívet”, amely végül is nem hagyja magát eltéríteni az évtizedek óta kialakított humanista eszményektől, a tettvágy, a helytállás igényétől, az emberséghez való hűségétől. Sőt: azokat szegezi szembe az elmúlás örvényeivel. Amint ez pl. a kötet egyik legsikerültebb önbiztató versének, a *Berzsenyi* című ódának befejező részében is tükröződik.

Ez a személyesség, vallomások szubjektivitása azonban csak a kötet egy részében valósul meg akadálytalanul, a belső mérték, a szemérem tilalomfáitól mentesen. A versek másik felében ismét csak egy sokrétű humanista műveltséganyag mögé rejtezik az a líraiság, antik és középkori szimbólumok, allegóriák hordozzák a költőt feszítő szorongást, az élethez ragaszkodó belső görcsöt. Kifejezve bár, de egyszersmind le is hűtve, meg is fegyelmezve, néha